Liūto vadovaujama avinų banda yra stipresnė,
negu liūtų armija, kuriai vadovauja avinas.

Napoleonas Bonapartas

Dar 1941 m. rugpjūčio 23 d. Hitleris išsiuntė vokiečių sausumos kariuomenės vadovybei raštą: „Politinio pobūdžio sumetimais nepaprastai svarbu kiek galima greičiau pasiekti rajonus, iš kurių Rusija gauna naftos, ne tik todėl, kad ji netektų tos naftos, bet pirmiausia, kad Iranui būtų suteikta viltis artimiausiu metu gauti pagalbos iš vokiečių, jei priešinsis grėsmėms iš rusų ir anglų pusės."

Vienas trumpiausių kelių į Kaukazą ėjo per Krymą. Pusiasalis buvo ypač patogus placdarmas aviacijai bazuoti. Būdamas sovietų žinioje jis teikė galimybių bombarduoti prie Rostovo veikiančios vokiečių kariuomenės užnugarį, aviacijai pasiekti Rumunijos naftinguosius rajonus, kurie tiekė tris ketvirtadalius Reicho pramonės sunaudojamos naftos. Taigi, vokiečiams užėmus Krymą, jie įgytų placdarmą šuoliui per Kerčės sąsiaurį į Tamanės pusiasalį ir gerai apsaugotą aerodromą, iš kurio aviacija galėtų veikti Kaukazo kryptimi.

Be to, Sevastopolyje buvo pagrindinė Juodosios jūros laivyno bazė. Jos padėtis užtikrino viešpatavimą jūrų komunikacijose, galimybę puldinėti priešo transportą, apšaudyti Rumunijos pakrantę, naftos gavybos rajonus ir uostus. Daug silpnesnis Rumunijos laivynas, sudarytas iš keturių eskadrinių minininkų ir keturių gerokai pasenusių minininkų, trijų kanonierių, trijų torpedinių katerių ir vieno povandeninio laivo, nebuvo pajėgus rimtai priešintis sovietų pajėgoms: vienam linijiniam laivui, penkiems kreiseriams, trims lyderiams ir trylikai eskadrinių minininkų, aštuoniasdešimt keturiems torpediniams kateriams, keturiasdešimt septyniems povandeniniams laivams ir t.t. Užėmus Sevastopolį, Juodosios jūros laivyno laivams tektų nešdintis į tolimas, techniškai menkai aprūpintas Kaukazo pakrančių bazes.

Krymo netektis

Raudonosios armijos vadovybė puikiai suprato pusiasalio strateginę reikšmę. Krymo gynybai nuo įsiveržimo iš sausumos grėsmės, kuri kilo po Pietų fronto sutriuškinimo, kariuomenės vyriausioji vadovybė 1941 m. rugpjūčio 14 d. nusprendė sukurti atskirą 51-ąją armiją su fronto teisėmis ir operatyviniu atžvilgiu jai pavaldžiu Juodosios jūros laivynu. Tos armijos vadu buvo paskirtas gerai žinomas generolas pulkininkas F. Kuznecovas, per nepilnus du mėnesius jau suspėjęs „pavairuoti" Šiaurės vakarų ir Centrinį frontus. Armijai priklausė 106-oji, 156-oji, 271-oji ir 276-oji šaulių, 32-oji, 40-oji, 52-oji ir 48-oji kavalerijos divizijos. Dar 4 divizijos buvo skubiai suformuotos iš vietinių šauktinių ir pašauktinių. 51-oji armija turėjo užduotį užkirsti kelią įsiveržti į Krymą sausuma per Perekopo sąsmauką bei Sivašą, taip pat sutrukdyti išlaipinti jūros ir oro desantus – vadas turėjo visiškai pakankamai kariuomenės. Beliko jai sumaniai vadovauti.

Bet, užuot nustatęs labiausiai tikėtiną priešo puolimo kryptį, – o juk ir iš gaublio matyti, kad pirmiausia yra Perekopo sąsmauka – ir atitinkamai paskirstęs savo pajėgas, generolas Kuznecovas ėmėsi kurti Krymo žiedinę gynybą. Kavalerijos divizijos

Vokiečių kariai stebi Raudonosios armijos pozicijas Perekopo sąsmaukoje.

Rumunų kareiviai mirko kojas Balaklavos prieplaukoje.

buvo išsklaidytos po visą pusiasalį kovai su galimais oro desantais, 271-oji šaulių divizija susitelkė Simferopolyje kaip vado rezervas. Keturios Krymo divizijos – 172-oji, 184-oji, 320-oji ir 321-oji – turėjo ginti Juodosios jūros pakrantę prie Eupatorijos, Sudako, Aluštos nuo jūros desanto – ir visa tai sovietų pajėgoms absoliučiai viešpataujant „žemėje, padangėje ir jūroje“.

Sovietų Sąjungos laivyno admirolas I. Isakovas ta proga rašė: „Vokiečiai neturėjo galimybių išsilaipinti (tonažas, priedanga, parama iš jūros), net jeigu būtų galėję skirti desantui 2–3 divizijas... Bet, kaip matome, visi buvo paveikti desanto, dar ir jūrinio, psichozės“.

Toji „psichozė“ paveikė taip, kad, pavyzdžiui, visą mūšių dėl sąsmaukų laikotarpį 321-oji šaulių divizija prastovėjo be darbo prie Eupatorijos, o 184-oji – tokioje pačioje pozicijoje Balaklavos–Sudako rajone. Dėl tos pačios priežasties, tikėdamiesi galingų priešo eskadrų, draugai iš laivyno pirmosiomis karo savaitėmis užvertė pakrantės vandenis minų užtvaromis, ant kurių vėliau užplaukę dėl šturmanų ir laivavedžių klaidų įsigudrino susisprogdinti 4 savi eskadriniai minininkai.

Iš viso Krymo gynybai iš šiaurinės pusės buvo skirtos 3 šaulių divizijos, kurioms vadovavo generolas P. Batovas. Tarp kita ko, 276-oji turėjo ginti Čongaro pusiasalį ir Arabato neriją – puolančiai pusei mažai perspektyvų ruožą, 106-oji ištįso 70 km išilgai Sivašo pietinio kranto, o Perekope atsidūrė tik penki generolo P. Černiajevo 156-osios divizijos batalionai.

Taigi 51-osios armijos vadas veikė pagal geriausias XVIII amžiaus kordoninės strategijos tradicijas, išbarstė savo junginius po visą teritoriją ir nepagalvojo sukoncentruoti pajėgas labiausiai tikėtiname priešo smūgio ruože – Perekope. Beveik iš 100 tūkst. jo turimų durtuvų Krymą nuo žemyno pusės gynė 30 tūkst., iš jų Perekope buvo 7000 žmonių. Generolo Kuznecovo galvoje tvirtai įstrigo nuogąstavimai, kad priešas surengs jam naują Kretą ar Norvegiją.

Rugsėjo pradžioje vokiečiai visiškai netrukdomi forsavo Dnieprą žemupyje, iki rugsėjo 12 d. jie visiškai užblokavo pusiasalį ir įsiveržimo į Krymą iš sausumos grėsmė tapo visiškai reali.

Vokiečių generalinis štabas šiam uždaviniui spręsti skyrė 11-ąją armiją, kuriai vadovauti rugsėjo 17 d. ėmė generolas pulkininkas Erichas fon Manšteinas. Jam jau buvo pavaldi generolo pulkininko Dumitreskaus 3-ioji rumunų armija. Didelė tų pajėgų dalis tęsė puolimą į rytus Melitopolio–Rostovo ruože. Į Krymą buvo pasuktas tik generolo Hanseno 54-asis armijos korpusas, sudarytas iš 46-osios ir 73-iosios divizijų.

Sovietų karo vadai Perekopo pozicijas laikė beveik neprieinamomis ir Manšteinas suprato visą jo kariuomenei iškeltos užduoties sudėtingumą. Vienintelė puolimui tinkama sąsmauka šiaurinėje dalyje yra tik 8 km pločio ir 30 km ilgio. Puolimas ja galėjo vykti tik iš fronto, be to, ir vietovė ten visiškai atvira – geru oru matomumas siekia 15–20 km, tad nepavyktų slapta telkti kariuomenę. Manevras iš sparno buvo neįmanomas, nes iš abiejų pusių plytėjo jūra.

Sąsmaukai ginti buvo parengta lauko tipo statinių, kuriuos statyti pradėta liepos pabaigoje, kai Pietų frontas paliko Dniestro ruožą. Statyboje dirbo daugiau kaip 40 tūkst. žmonių. Be buvusio senovinio Totorių pylimo ir 10–20 m gylio griovio priešais jį, iškasti dar 2 prieštankiniai grioviai, apkasai, įrengtos apgaulingos pozicijos, prieštankinės užtvaros ir ilgalaikės ugniavietės. Kadangi „pati pažangiausia iš visų kariuomenių“ nei prieštankinėmis, nei priešpėstinėmis minomis nebuvo apginkluota, laivyno specialistams pasiūlius, priešlaukyje buvo išdėliota jūrinių užtvariamųjų minų ir artilerijos fugasinių sviedinių, sprogdinamų laidais (daug jų nesprogo ir daug tų „staigmenų“ nukenksminti tenka iki šių dienų). Kiek piečiau buvo Armiansko gyvenvietė, paversta atsparos tašku.

Bet net ir prasiveržus per Perekopą, puolimas atsiduria dar vienoje – Išunio – sąsmaukoje. Jos plotis siekia 15 km, bet dėl penkių gana didelių sūriųjų ežerų realus puolimo ruožas šiame rajone siaurėjo iki 3–4 km. Piečiau Išunio pozicijų iš rytų į vakarus sruvo Čatyrlako upė, kurios pelkėta vaga buvo dar viena natūrali užtvara.

Artilerijos paramą sovietų pėstininkams turėjo teikti 8 laivyno pakrančių baterijos – 31 pabūklas, išsidėstęs šiaurės vakarinėje Krymo pakrantėje ir pietiniame Sivašo krante, bei šarvuotasis traukinys „Ordžonikidzė“.

Pažymėtina, kad atsiminimus apie mūšį dėl Krymo paliko abu jo tiesioginiai vadovai: vokiečių feldmaršalas Manšteinas ir sovietų generolas pulkininkas P. Batovas. Pastarasis tiesiog nuo savo rašinio antrojo puslapio koneveikia priešininką kaip „itin neobjektyvų ir nesąžiningą memuarų autorių“, pateikiantį „anekdotinius duomenis“ išvien su „nepadoriu melu“.

Paskui sovietų karvedys vardija visus vokiečių 11-osios armijos junginius – 10 divizijų, iš jų tas, kurios, pavyzdžiui, SS divizija „Wiking“, niekada jai nepriklausė, ir praneša, kad, be viso to, Manšteinas turėjo 40 artilerijos pulkų, absoliutų pranašumą ore ir galybę tankų.

Sovietų kareiviai per Sivašo (Pūvančios jūros) įlanką gabena 122 mm 1938 m. M-30 modelio haubicą.

Taigi aišku, kad priešas buvo neįtikimai stiprus. „Kaipgi galėjo mūsų armijos vadas organizuoti sėkmingą kovą su ta milžiniška jėga, jeigu jis neturėjo artilerijos grupių nei 9-ajame korpuse, nei armijos mastu?“ – klausia smalsų skaitytoją generolas Batovas. Ir pats atsako: „Vienintelė galimybė – paimti artileriją iš visoje pusiasalio teritorijoje išbarstytų ir todėl *pasmerktų neveiklumui* (aut. kursyvas) divizijų... bet taip rizikuoti armijos vadas nesiryžo.“

Pasirodo, įtikinti generolą Kuznecovą, jog „audra artėja prie Perekopo ir ten būtina sutelkti visas pajėgas, buvo neįmanoma“. Ir argi Manšteinas kaltas, kad Juodosios jūros laivyno aviacija – 626 lėktuvai, iš jų 346 naikintuvai ir 136 bombonešiai – buvo daugiausia užsiėmusi „priešo jūrinių pajėgų“ paieškomis?

Rugsėjo 24 d., sutelkę visą armijos sunkiąją artileriją ir inžinerinius dalinius, vokiečiai 46-osios ir 73-iosios pėstininkų divizijų pajėgomis pradėjo Perekopo šturmą. Sovietų kariuomenė atkakliai priešinosi gindama kiekvieną tranšėją ir atsparos tašką, bet rugsėjo 26 d., veikdamas išilgai Perekopo įlankos Hanseno korpusas prasiveržė per pylimą ir užėmė Armianską. Tą pačią dieną Batovas smogė kontrsmūgį išsekintos 156-osios ir atvykusių 172-osios, 271-osios šaulių bei 42-osios kavalerijos divizijų pajėgomis. Dar tris paras vyko apylygė kova, Perekopo pozicijos keturis kartus atiteko tai vienai, tai kitai pusei.

Kaip ir turi būti, jau pirmųjų į nelaisvę paimtų vokiečių karių kišenės pasirodė prigrūstos „gašlių nuotraukų: vienas prievartauja merginą, kiti girtais snukiais laukia savo eilės“. Vėl paradoksas: viena vertus, kas antras sovietų generolas mėgina vaizduoti Vermachtą kaip maniakų turistų gaują su fotoaparatais (istorijos apie „gašlias nuotraukas“, klaidžiojančios iš vienų memuarų į kitus, stebėtinai tapačios), kita vertus, nesuprantama, kaip vokiečiai įsigudrindavo taip profesionaliai mušti raudonuosius vadus, apginkluotus pačiu pažangiausiu karo mokslu? Sovietų kariams iki XX amžiaus pabaigos

buvo draudžiama turėti fotoaparatus (žr. SSRS ginkluotųjų pajėgų vidaus tarnybos statutą), o jei ne, ir jie, ko gera, būtų ko nors prifotografavę tuo laikotarpiu, kai, įsiveržę į „fašistinio žvėries irštvą“, I. Erenburgo raginami „trypė išpuikusios vokiečių tautos garbę“.

Vokiečių korpusas sunkiausiuose mūšiuose sutriuškino sovietų dalinius Perekope ir privertė pasitraukti iki Išunio. Manšteinas informuoja apie paimtus 10 tūkst. belaisvių, 135 pabūklus ir 112 tankų. Bet pergalė kainavo brangiai, Hanseno korpusas neteko apie 3 tūkst. žmonių – žuvusių ir sužeistų. Išunio pozicijoms pralaužti jėgų jau nebuvo.

Žinia apie Perekopo atidavimą, kaip prisimena visi įvykių dalyviai, sukėlė stulbinamą įspūdį. Nesistebi tik generolas Batovas: juk sovietų 156-ajai divizijai teko stoti „į kovą su priešu, kuris turėjo trigubą pranašumą gyvąja jėga ir artilerija ir *absoliutų – tankais bei aviacija*“(aut. kursyvas). Štai būtent tai yra „aiškus melas“. Tuo metu, kai sovietų pusė trečiąją mūšių dieną savo pajėgas padidino iki keturių divizijų, priešo pusėje vis dar veikė dvi tos pačios 54-ojo korpuso divizijos. Likusieji 11-osios armijos junginiai atmušinėjo rugsėjo 26 d. prasidėjusį sovietų puolimą tarp Dniepro ir Azovo jūros, tad Manšteinas neturėjo galimybių perduoti Hansenui nė vieno papildomo pulko. Bet pats svarbiausias fokusas yra tai, kad vokiečiai tada iš esmės neturėjo aviacijos paramos ir nė vieno tanko.

Vokiečių kareiviai mūšyje dėl Krymo.

Gabenami į mūšį Vermachto 35-ojo tankų pulko tankai Pz IV Karačevo geležinkelio stotyje.

O generolas pulkininkas Batovas su spalvingomis smulkmenomis aprašinėja kovų su tankais sunkumus, operuoja dešimtimis priešo mašinų: „7.30 pasirodė vokiečių tankai, paskui juos tirštos pėstininkų gretos, virš jų ištisi pulkai priedangos naikintuvų... Pirmajame ešelone vokiečius rėmė Pz IV (visame sovietų–vokiečių fronte tankų Pz IV buvo vos daugiau kaip 200 vienetų ir didžioji jų dalis buvo mesta prieš generolą Batovą; tik pamanykite, kažkur Pamaskvėje plečiama operacija „Taifun"! (aut. komentaras). Iš pradžių jų buvo po 12–15 fronto kilometre, paskui padaugėjo iki 20–22 (juk tai ištisa tankų divizija, jokiu būdu ne mažiau! – aut. komentaras).

„... tankai traiškė baterijos stebėjimo postą... Į 417-ojo pulko pozicijas 200–300 m atstumu viena paskui kitą ėjo septynios gretos. Priekyje 15 tankų Pz IV... Vokiečių tankai mėgino pramušti praėjimus vielos ir prieštankinėse užtvarose... Vokiečiai palyginus siaurame ruože metė į mūšį apie keturis pėstininkų pulkus su 50 tankų... Visi klausia, kurgi mūsų tankai, kai fašistai turi jų aibę..."

O tankų radosi vis daugiau: „Prieš kiekvieną mūsų dalinį veikė nuo 20 iki 30 priešo tankų, remiančių jų pėstininkų spurtą... Kontratakose dalyvauja atvykę priešo vidutiniai tankai... Vokiečiai sutelkia apie 70 tankų..."

Jei skaičiuotume pagal Batovą, priešas turėjo ne mažiau kaip 150 tankų. Bet nė vienas sovietų šaltinis nemini tankų divizijos, kuri veikė Manšteino armijoje, numerio. Ir negali to padaryti dėl paprasčiausios priežasties: visoje armijų grupėje „Pietūs" buvo tik 5 tankų divizijos, jos visos tuo metu buvo Kleisto tankų grupėje ir veržėsi prie Rostovo. Manšteinui teko perduoti ir savo vienintelį motorizuotąjį junginį – leibštandartą „Adolf Hitler", – kuris, beje, tankų taip pat neturėjo.

O štai Perekopo gynėjai tankų kaip tik turėjo, nors pagal sovietų mastus nedaug, bet vis tiek daugiau kaip šimtą. Pavyzdžiui, pulkininko I. Toropcevo 172-ojoje šaulių divizijoje veikė 5-asis tankų pulkas – 56 plaukiamieji tankai ir 10 tankų T-34, o 156-ojoje – standartinis tankų žvalgybos batalionas.

Tad kas iš tikrųjų yra tas „nepadorus memuarų autorius"?

Tik spalio pradžioje 11-oji armija vėl galėjo imtis vykdyti savo pagrindinę užduotį – užimti Krymą. Jai tada priklausė 30-asis ir 54-asis armijos korpusai – 6 pėstininkų divizijos. Dumitreskaus armija buvo išjungta iš pavaldumo jai, bet Manšteinui savo užnugariui apsaugoti pavyko išprašyti rumunų kalnų šaulių ir kavalerijos brigadas.

Sovietų kariuomenės Kryme iki to laiko irgi padaugėjo. Nuo spalio 7 iki 16 d. iš Odesos į Simferopolį buvo evakuota generolo majoro I. Petrovo Primorės armija – 5 divizijos, 86 tūkst. kovotojų ir vadų, 462 pabūklai, 24 tankai ir 20 tūkst. tonų šaudmenų. Taigi Kuznecovui jau atiteko 12 šaulių ir 4 kavalerijos divizijos – 235 600 žmonių. Prie jų dar tenka pridėti absoliutų kiekybinį sovietų laivyno pranašumą jūroje ir sovietų aviacijos pranašumą ore.

O Manšteinas rengėsi Išunio pozicijų šturmui: „Karinė vadovybė neturėjo... jokių galimybių palengvinti sunkią kariuomenės puolamąją užduotį kokiomis nors taktinėmis priemonėmis. Apie netikėtą priešo užpuolimą negalėjo būti net kalbos. Priešas laukė